

УДК 130.122

М.А. Козловець,

кандидат філософських наук, докторант
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка)

ОСВІТА І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті розглянуто особливості освітньо-наукового простору за доби глобалізму, робиться висновок про те, що Болонський процес є механізмом конструювання європейської ідентичності. Як соціальна інституція освіта повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації-держави, сприяти консолідації суспільства; обґрунтовується необхідність розробки національної освітньої системи з метою створення сприятливих умов самоорганізації національної ідентичності в української молоді.

Освіту, як й інші сфери людської діяльності (економіку, політику тощо), не обминули глобальні інтеграційні процеси. В Європі у межах Болонського процесу відбувається інтенсивне формування спільного освітньо-наукового простору, метою якого є забезпечення конкурентоспроможності європейської системи освіти у світовому масштабі, підвищення ролі цієї системи в сучасних суспільних перетвореннях, сприяння мобільності європейців на ринку праці. Разом з тим, глобалізація ставить перед освітою взагалі та перед національними освітніми системами зокрема і цілий ряд проблем. Фактично національні системи освіти поставлені перед вибором: чи намагатися зберегти власні традиції і стандарти, ризикуючи виявитися "виключеними", чи поступитися експансії більш динамічних і конкурентноздатних освітніх моделей, ризикуючи втратити значну частину власної ідентичності.

Проблема модернізації освіти та входження України в європейський освітній простір є однією з найпопулярніших і найсуперечливіших тем в українському науково-освітньому та політичному дискурсі. Осмислення різних аспектів цієї проблеми представлено в численних дослідженнях вітчизняних учених, зокрема В. Андрущенка, В. Астахової, М. Головатого, Л. Губерського, О. Дубасенюк, В. Журавського, М. Згуровського, І. Зязюна, К. Корсака, В. Кременя, М. Култаєвої, В. Кушерця, В. Лугового, В. Лугай, В. Огнев'юка, П. Сауха, А. Сбруєвої, В. Семиноженка, В. Скотного, М. Стріхи, В. Шевченка, В. Яблонського та ін. Причому думки дослідників щодо переваг і недоліків запроваджуваних у сфері вищої освіти реформ нерідко діаметрально протилежні.

Незважаючи на велику кількість публікацій, подальшого вивчення потребує проблема впливу глобалізації освітнього простору на сталий розвиток суспільства, формування національної ідентичності, що і є метою цієї статті.

Глобалізаційні процеси інтеграції зумовили нові тенденції в розвитку освіти, які визначатимуть її функціонування в ХХІ ст. Важлива проблема, яка постає перед національною освітою у зв'язку з глобалізацією, – це зміна системи цінностей, на які буде орієнтуватися людство і які, відповідно, повинна враховувати вітчизняна освітньо-виховна система. Відомо, що саме система цінностей є одним із тих визначальних чинників, які забезпечують збереження життєздатності соціуму, національної ідентичності. Визнані теоретики з проблем націотворення Е. Гелнер та Е. Хобсбаум стверджували, що саме освіта була головним механізмом, який сприяв постанню сучасних західних націй. Наприклад, Е. Гелнер доводив, що утвердження національної колективної ідентичності й, зрештою, об'єднання розрізнених етнічних і класових груп у єдине ціле є головною функцією школи, бо саме через школу, систему загальної стандартизованої освіти досягається ефект соціокультурно та політично гомогенного суспільства, котрим є сучасна нація-держава західного типу [1: 84-86].

Не випадково в країнах Європи до Другої світової війни розвиток системи освіти розглядався як важлива складова націобудівництва. На всіх освітніх рівнях запроваджувалися насамперед такі предмети, як національна історія та література, покликани формувати в громадян уявлення про закономірність появи нації на світовій історичній арені, її неперервність, спільність історичної долі та майбутнього громадян. Сумарний ефект від прийнятих заходів полягав у становленні в розвинених індустріальних демократіях Європи національних освітніх політик, спрямованих на підтримку та розвиток спільної національної ідентичності.

Сьогодні беззаперечним є той факт, що створення загальноєвропейського освітнього простору окрім підвищення якості освіти до світового рівня, посилення її здатності конкурувати з американською та азійською освітніми системами, реалізує щонайменше ще дві мети: реконфігурацію національних ідентичностей країн-членів ЄС і формування наднаціональної європейської ідентичності. Європейська ідентичність покликана зробити національні ідентичності країн-членів більш інклюзивними, легалізувати ЄС як наддержавне утворення в очах його громадян, примусити їх ідентифікувати себе з Європою та захистити останню від уніфікуючих хвиль глобалізації. Завдяки гармонізації освітніх систем і структур, уніфікації навчальних програм та включенню "європейського

виміру" в освітні плани країн-членів ЄС Болонський процес безпосередньо впливає на формування загальноєвропейського нарративу й, відповідно, "європейської уявленої спільноти", яка повинна стати (або навіть уже частково стала) основою європейської ідентичності [2: 43-45].

Щодо результатів освітньої активності ЄС, то вже сьогодні маємо всі підстави стверджувати: освіта як механізм конструювання європейської ідентичності є досить ефективною. Так, опубліковані в жовтні 2006 року в журналі "Science" австрійськими соціологами результати досліджень громадської думки серед молоді 15 перших країн-членів ЄС з 1996-го по 2004-й рік засвідчують повільну зміну відчуття ідентичності стосовно національного та європейського контекстів: у 2004 році 42% респондентів, які брали участь в опитуванні євробарометра, стверджували, що мають лише одну національну ідентичність, а 58% визнали, що значною мірою вважають себе європейцями [3]. Європеїзація національних освітніх політик формує у студентів та учнів знання про ЄС й плекає відчуття спільної долі та спільного майбутнього, пов'язаного з цим наддержавним утворенням

Цілком очевидно, у сфері освіти та виховання Болонський процес протистоїть національним ідентичностям, які по-різному реагують на такий зовнішній подразник, як Європейський Союз. Тому кроки зі створення наднаціональної європейської ідентичності робляться виважено й обережно. Сам процес повільний, ретельно продуманий і добре організований, а в його основу покладено використання об'єднаної освітньої системи. Усі освітні системи ЄС повністю інтегровані в національні. Цей "виключно технічний маневр дозволив де-юре позбавити сенсу будь-які дебати щодо їх політичного значення та наслідків" [4]. Саме тому освітня інтеграція в межах Болонського та Копенгагенського процесів визначається в більшості наукових досліджень технічними та економічними, а не політичними критеріями.

Проте процеси європеїзації освіти слід розуміти в контексті не лише економічних, а й політичних імперативів, що мають на меті створення якнайміцнішого союзу між державами-членами Євросоюзу. Адже рух до нього потребує не тільки змін у політичних, інституційних та економічних процесах і структурах, а й в ідеях та цінностях. Освіта вищою мірою є політичною сферою, бо безпосередньо впливає на формування світоглядів, інтересів, цілей, бажань, розуміння й підтримку або заперечення тих чи інших соціально-політичних явищ і процесів. Суспільство підтримує своє існування завдяки освіті, за допомогою якої його громадяни соціалізуються через засвоєння визначених освітньою системою форм публічного знання, включаючи цінності та норми. Саме через систему освіти поширюються цінності та світоглядні орієнтири, які стають основою європейської ідентичності.

Отже, з впевненістю можна сказати, що метою Болонського процесу є не лише економічні імперативи, а й створення європейської ідентичності. Як один із найважливіших складників політики ідентичності єдиний європейський освітній простір – не чийсь фантазії, а соціальна, політична реальність. І все ж його подальше реформування має відбуватися не тільки в напрямі якоїсь ідеалізованої, ідилічної Європи, як те ми нині маємо у політиці: єдина європейська валюта, єдиний уряд, єдиний інформаційний простір, єдиний ринок тощо. Така Європа, зокрема, в освітянському сенсі, навряд чи влаштує національні інтереси будь-якої країни. Не випадково в багатьох документах Болонського процесу зазначається, що кожна країна-учасниця повинна зберегти національну палітру, самобутність та надбання в освіті й підготовці фахівців.

З огляду на прагнення України стати членом ЄС необхідність розуміння політичного змісту освітньої інтеграції на теренах об'єднаної Європи робить зазначену проблему надзвичайно актуальною. Те, що Україна приєдналася до Болонського процесу, посилює позиції правлячого класу насамперед щодо зміни базового критерію професійної освіти. Тоді як необхідність такої зміни з позицій інтересів суспільства і держави не доведена, оскільки наслідки таких радикальних змін можуть виявитися не такими вже й прогресивними, як їх прогнозують реформатори. Справа в тому, що критерій професійної компетентності фактично заперечує традиційну для української освіти культуроцентричність, породжує сумнів щодо цінності фундаментальної підготовки в системі вищої освіти, практично не розглядає як функцію вищої школи виховання. Тоді як у професійних спільнотах досить чітко виражена позиція щодо необхідності збереження культуроцентричності вищої освіти в країні [5; 6].

За допомогою освіти кожна людина долучається до здобутків людства, що мають глобальне (інтернаціональне) значення, досягає все краще зі скарбниці власного народу, зберігає власну національну ідентичність, що є запорукою духовного, економічного та фізичного виживання в умовах стрімких, часто суперечливих, а то й негативних планетарних процесів.

Втрата специфіки, особливостей національної освіти для України матиме надто не прогнозовані, а то й негативні наслідки. Це зовсім не гіперболізація ситуації, а об'єктивна реальність. У зв'язку з цим і до Болонського процесу ставлення, найперше на державному рівні, має бути досить обережним і принципово максимально реалістичним, оскільки замість університетської (колишньої радянської) освіти, як уважають багато фахівців, це не найкращий вихід для України (та й не лише для нас).

Колишня університетська модель освіти базувалася, і нині у провідних університетах світу базується, на тих фундаментальних знаннях, які дають змогу людині мати цілісний погляд на світ і все, що в ньому відбувається. Це основа точних, природничих, суспільних наук, поданих у комплексному, філософському контексті, цілісно, як світоглядна сентенція. У болонських освітніх моделях знання багато в чому розрізнені, а професії надто вузькоспеціалізовані. З огляду на потреби сучасного виробництва, коли має місце справді вузька спеціалізація, це – реалія часу, однак не потреба мати гармонійно розвинену особистість.

Навіть якщо здається, що Україну безпосередньо (ще) не стосується цей розвиток, не можна виключити того, що панівне в європейському просторі вищої школи розуміння освіти (*Bildung*) як зорієнтованого на професійну діяльність навчання (*Ausbildung*) має певну привабливість і для української системи освіти. "Хоч би які аргументи проти ототожнення освіти з навчанням наводити або відкидати як неприйнятні, має бути зрозумілим, – слушно зауважує німецька дослідниця Мірко Вішке, – що виховальна та освітня політика є чимось більшим за служницю економічної політики" [7: 288]. Освіта формує особистість у всій її багатовимірності, а не просто дає знання і професію. Звідси – провідна, пріоритетна роль освіти, знання, особливо наукового, а не лише знання загально інтелектуального в житті особистості і соціуму.

Чи не найоптимальніше шляхи реформування освіти в Україні відповідно до завдань ринкового, демократичного суспільного розвитку було все ж визначено у відомій державній програмі "Освіта ХХІ століття". Нагадаємо, що наріжними каменями цієї програми були орієнтація на інтегральні курси, пошук принципово нових підходів до структурування знань як засіб професійної підготовки і формування особистості. На жаль, реалізувати цю програму за багатьох об'єктивних обставин не вдалося, і нині навряд чи вдасться.

Новий глобальний світ, який вміщує найбільш розвинені і мобільні елементи соціуму в ситуацію міжкультурного співставлення і порівняння, до того ж послабляючи національні суверенітети і прив'язки, втворює новий тип паразитизму. Одні країни будуть витратитися на освіту молоді й підготовку кадрів, а інші, користуючись своїм економічним і символічним (що стосується престижу) капіталом, – переманювати вже підготовлених спеціалістів, організовуючи відтік мізків. Причому цей відтік здійснюється не лише у формі відкритої еміграції, а й у формі прихованої переорієнтації освітньої спільноти з національних цілей на цілі іноземних держав. Так, система іноземних грантів, котрі надаються, як правило, відповідно до інтересів сторони, яка їх фінансує, поступово перетворює Україну із держави, яка погано використовує власні науково-технічні досягнення для задоволення суспільних потреб, у державу, яка добре задовольняє потреби інших країн.

Глобалізація і є зовнішнім проявом цих процесів, і не вельми вдалою формою прикриття егоїстичних інтересів найбільш розвинених країн. Її можна трактувати і як форму виснаження, погіршення кадрового потенціалу "країн об'єктів відкритості". "Глобалізація, – як слушно зауважує І. Житарюк, – це одна з форм перерозподілу інтелектуальних і професійних ресурсів, це спосіб акумуляції професійного інтелекту в тій країні, яка не тільки в них має гостру потребу, а й яка за рахунок своїх матеріальних ресурсів здатна надати їм кращі умови існування. Концентрація "світових розумів" визначає темпи розвитку країн і центри, що формують глобальні параметри порядку. Сьогодні це важлива суспільна тенденція. Для одних країн і народів – це найважливіша умова нових перспектив у розвитку, розширення зони своїх життєвих інтересів, а інших – реальна загроза розпаду і втрати суверенітету" [8: 118].

Останнім часом ми стали забезпечувати високорозвинені країни не тільки дефіцитними для них видами сировинних ресурсів і значними сумами незаконно вивезених валютних капіталів, а й науково-технічними знаннями. Відтік учених ("відплив мізків") з України набув просто загрозливих масштабів, він обходить країні в 40-90 мільйонів гривень на рік. Тільки комп'ютерщиків з України щороку виїжджає 2,5-6 тисяч. Тим часом втрати держбюджету на підготовку одного такого фахівця перевищують 10 тисяч гривень [9: 8]. Багато випускників наших ВНЗ серед тих, хто пройшов стажування в Німеччині, Великій Британії або США, залишаються там працювати.

Боротьбу з цим явищем оголошувати безглуздо. Єдиний вихід – створення в країні умов для реалізації творчого потенціалу молоді, що можливо за наявності розвиненої та високотехнологічної економіки, адже за слабкої економіки завжди буде вплив інтелекту і кадрів. Водночас без формування національної ідентичності та патріотизму у молоді всі витрати на її освіту можуть виявитися прямим вирахуванням. На жаль, національна ідентичність до певної міри стала лайливим словом нової ліберальної ідеології, яка схильна більше говорити не про патріотів, громадян певної країни, а про "громадян світу", котрі вільно переміщуються у "відкритому глобальному просторі". Між тим ідентичність є найважливішим механізмом зворотнього зв'язку, завдяки якому інноваційні групи повертають набутий інтелектуальний капітал суспільству і сприяють розвитку того національного соціокультурного середовища, яке їх попередньо сформувало.

Без стійкої національної ідентичності, патріотизму інноваційні групи можуть перетворитися в глобальну "діаспору прогресу", що будуть тяжіти до уже сформованих модернізаційних центрів світу на шкоду залишеній Вітчизні, приреченій стати "зоною забуття". Це надзвичайно вигідно пануючому "першому світу", який використовує ефекти закону концентрації інтелектуального капіталу, але згубно для світової периферії. Саме тому ідеологія "ліберального центру" насаджує принципи "відкритого суспільства" і глобального інтернаціоналу, що не має вітчизни. Як протидія цьому в країнах старої і нової "периферії" має народитися альтернативна ідея захисної національної ідентичності та етика нового колективного служіння, відповідальної щодо нації громадянської позиції майбутніх фахівців. У систему сучасного прогресу зможе увійти тільки об'єднаний, згуртований соціум, котрий уміє пов'язати громадян солідаристською етикою і національною ідентичністю. Якщо на місце цього цілісного соціуму поставити відповідно до настанов неоліберального вчення суспільство як сукупність соціальних атомів, котрі переслідують винятково свої власні егоїстичні цілі, то замість зберігаючої кумулятивної здатності середовища прогресу ми одержимо дисперсне середовище, що існує під знаком ентропії. Всю свою внутрішню енергію таке середовище віддаватиме ззовні, втрачаючи потенціал і вектор розвитку.

Національна ідентичність молоді виявляється в наявності чи відсутності соціального оптимізму, оцінці власних життєвих перспектив, в настроях найближчого оточення. Якщо освічена молодь та інші групи, які утворюють науково-технічну й інтелектуальну еліту суспільства, вельми низько оцінюють перспективи своєї держави, мало сподіваються на визнання і творчу самореалізацію в цій країні, не вбачають цінності в її культурній традиції, а в носіях цієї традиції – радше перешкоду, ніж підґрунтя, то їхня участь – стан внутрішніх емігрантів, сповнених руйнівного скепсису і деморалізації. І якщо ми хочемо, щоб наша освічена молодь мала перспективу і набула надійну платформу для впровадження своїх творчих ідей, ми повинні потурбуватися про те, щоб у неї була авторитетна і впливова Батьківщина.

Явище "ринковізації" та спроби неолібералів поширити утверджені в ринковій економіці США засади діяльності на сфері науки, освіти та культури, на наш погляд, мають надто мало спільного із засадами загальноцивілізаційного гуманізму та завданнями людства подолати загрози власному існуванню. Спроба всіх земель влітати американський неоліберальний ідеал суспільства "необмеженого індивідуального споживання" несумісна зі стійкістю біосфери, її безпечністю для людей і подоланням цілої низки глобальних загроз існуванню людства, з необхідністю виховання високоосвічених, культурних, толерантних і свідомих свого життєвого призначення людей XXI століття [10].

Прихильники "ринку" як рушія світового прогресу в новому тисячолітті, саме так і намагаються діяти не лише на власних теренах, а й нав'язувати принципи неоліберальної ідеології освітніх реформ решті країн світу. Відмова від гуманістично-демократичної освітньої парадигми та верховенства конвенцій про права людини й захист дітей на користь верховенства норм "дикого ринку" та "вільного американського бізнесу" є глибоко помилковою. Освіта і наука не можуть бути товаром чи послугою, оскільки є не просто суспільним пріоритетом і національним багатством, а єдиним гарантом стійкого розвитку країни, підвищення безпеки та якості життя кожного громадянина, руху до вирішення проблем навколишнього природного середовища та успіхів на світових ринках товарів і послуг. Про негативні наслідки неоліберальної ідеології в разі її поширення на сферу вибору вектора модернізації чи реформування освіти неодноразово вже йшлося у наукових виданнях [11; 12; 13].

Зазначимо, що посилання на досвід і практику США не є коректним. Сполучені Штати мають можливість купити все, що їм потрібно – від сотень мільйонів тонн нафти до десятків тисяч найздібніших молодих науковців не лише з Індії, Росії чи з України, а й Західної Європи. Національний Фонд науки США підрахував, що з України до Штатів переїхало 45 тисяч учених і технічних фахівців (підраховано лише тих, хто назвав Україну як рідну країну; уродженців СРСР не враховано). А загалом, за даними фонду, із 21,6 млн. американських вчених та інженерів іммігрантами є 16%. Ще більше мізків "витекло" до США з країн Азії: Індія – 515 тисяч, Китай – 326, Філіппіни – 304, Південна Корея і Тайвань – по 120 тисяч осіб [14: 7]. У цьому зв'язку слід вітати швидке об'єднання країн Старого Світу в Європейський Союз, чий економічний, науковий і культурний потенціал робить його незручним об'єктом для американського "економічного рекету". Принагідно нагадаємо, що європейська система освіти відстає від американської щонайменше на п'ятнадцять років, а жоден вищий навчальний заклад України не входить і до п'ятисот найкращих ВНЗ у світі.

Не можна стверджувати, що в усіх розвинених країнах світу саме "ринкова ідеологія" визначає стратегію і тактику змін, інновацій в освіті. Наприклад, у Фінляндії немає жодного приватного ВНЗ чи бодай факультету, а практично вся освіта (за винятком задоволення потреб в "індивідуальних освітніх послугах" поодиноких громадян та іноземців) є безкоштовною і фінансується з бюджету.

Фіни правильно оцінили тенденції суспільного розвитку і вважали, що часи ринкових економік індустріального штибу минають, а майбутнє належить "суспільству знань" – складному та висоорганізованому соціуму, упорядкованість та ефективність якого визначається не "ринковою самоорганізацією", а застосуванням наукових методів і сучасних інформаційних технологій і засобів. Країна сьогодні випередила решту світу з дуже важливого показника – ефективності застосування насамперед точних наук та інформатики і високих технологій для нарощування продуктивної компетентності й наукових знань усього населення. Важливо вказати – перевага Фінляндії у побудові суспільства знань та інноваційної економіки над тими ж США постійно зростає [15].

Гуманізація суспільства безпосередньо пов'язана із формуванням особистості, яка усвідомлює свою укоріненість у культурі. Першочергова роль у цьому належить університетській освіті, яка покликана вирішувати завдання повернення до культурних джерел освіти та науки, відновлення культурної пам'яті та збереження національної ідентичності в процесах глобалізаційної інтеграції. За останнє десятиліття в освітньому просторі відбувся своєрідний "вибух", який називають університетизацією вищої школи. Вона пов'язана з тим, що впродовж ХХ ст. в українському освітньому просторі переважали інститути, які виконували місію інтернаціоналізації освіти. Університети, перебуваючи в їх силовому полі, були позбавлені своєї культуротворчої місії. Тому нагальне завдання, яке мають вирішити університети в найкоротший термін, – здійснити ренаціоналізацію вищої школи, збереження культурної самобутності в процесах інтеграції.

Спроби послабити державний вплив в освіті наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття призвели до глибокої кризи в освіті, наслідки якої будуть ще довго давати про себе знати. Тенденція "ринковізації" системи освіти й перетворення навчання та виховання на товар неминуче й логічно призведе до повного розпаду всього етосу педагогічної праці, зникнення емпатії та будь-яких проявів позитивного та безкорисливого ставлення викладача до студентів. Сьогодні "ринковізація" освіти певною мірою гальмує інтелект і порядність сотень тисяч українських викладачів вищих навчальних закладів [6: 19].

Україна повинна зберегти все краще, що є в традиціях вітчизняної вищої школи. Наша вузівська система має свої досягнення, і це переконливо демонструють перемоги українських студентів і молодих вчених у всіляких міжнародних конкурсах. Проте вітчизняна система освіти не може перебувати в застиглому стані, вона повинна розвиватися, в неї є свої проблеми. Наприклад, наші вищі навчальні заклади дають хороші фундаментальні знання, але, ймовірно, через економічні причини, в них гірша практична підготовка.

Зважаючи на суспільну вагомість освіти в умовах інформатизації, високорозвинені країни щораз більше інвестують в її розвиток. Достеменно відомо, що лише ті суспільства, які постійно навчаються, здатні успішно адаптуватися до цивілізаційних змін. І думається, що найголовніша проблема нашої системи підготовки фахівців є вкрай погане матеріально-технічне забезпечення освіти та науки. Ще в 1998 році фахівці констатували, що подібні витрати на навчання українських студентів були менші від аналогічних витрат Туреччини у 9 разів, Іспанії – в 16, Франції – у 24, Австрії – у 30, а таких країн, як Велика Британія, Швеція, Данія, Канада, США, Швейцарія, Люксембург – у 5-70 разів [16: 21].

Щодо науки, то загальний, з усіх джерел, обсяг її фінансування у ВВП скоротився в Україні, починаючи з 1991 року, майже вдвічі й становив у 2006 році близько 1%. Для порівняння: в країнах Євросоюзу цей показник становить близько 2%, у США – 2,7%, у Південній Кореї – 2,9%, а у Швеції – близько 4%. До речі, Казахстан планує збільшити фінансування науки протягом найближчих років у 25 разів і довести його частку у ВВП до 5% [17: 4]. У нашій країні на тлі невеликого збільшення бюджетного фінансування (до 0,41% ВВП у 2008 році проти 0,38% торік) упродовж минулих п'яти років має місце тривожна тенденція скорочення позабюджетного фінансування науки. За іншим важливим показником – кількості працівників наукової сфери на тисячу зайнятих в економіці – Україна торік опустилася нижче позначки 4,8, що істотно відрізняється від науково розвинених держав. Для порівняння: у Німеччині цей показник складає 12,5, в Іспанії – 8,4, у Польщі – 5,3 [18: 2].

За умов і потреб економічних, соціальних трансформацій освіта повинна стати справді провідною сферою суспільного буття, але не галуззю наукового господарства, яка функціонує за "залишковим принципом". Досягти жаданого соціального, економічного прогресу не може жодна держава, де наука і освіта розвиваються за "залишковим принципом" фінансування, де освітні програми є справою не першорядною. У всякому разі високорозвиненими нині є лише ті країни, де відсоток ВВП, що виділяється на освіту, становить 10 і більше процентів, де освітні проблеми і технології займають домінуючі позиції в політиці урядів. Друге, і надто принципове, питання: якість освіти, яка б максимально задовольняла особистість, державу і громадськість. Це коли людина вміє: навчатися, працювати, жити (класична тріада). При цьому виокремимо поняття кількісної освіти (обсяг знань) і якісної освіти (наявність в особистості відповідних соціальних, особистісних якостей). Обидва

складники діють спільно, доповнюючи один одного. Особливо слід наголосити, що якість освіти вимірюється не обсягом інформації (знань), які отримала людина; це зміст її етичних і педагогічних принципів. Тим часом у більшості ВНЗ, на жаль, немає цілісного навчально-педагогічного, виховного процесу, під час якого формується гармонійна особистість громадянина-патріота. Живемо в плюралістично-безідейному суспільстві, де національна ідея – лише предмет певних теоретичних розвідок і суперечок, а не наріжний камінь державотворення. А тому й логічно, що і у ВНЗ національний аспект не домінуючий у духовно-виховній роботі зі студентством [19: 6-7].

Зважаючи на особливості національного менталітету, який характеризується переважним розвитком пізнавальної сфери, Україна, на нашу думку, повинна прагнути до нарощування експорту освітніх послуг. Саме ця продукція духовного виробництва найбільшою мірою відповідатиме майбутнім історичним змінам і забезпечуватиме провідні позиції країни в міжнародному співтоваристві. В Україні є всі передумови стати країною – експортером освітніх послуг не лише для євразійського, а й для значно віддаленіших регіонів, що, безумовно, сприятиме піднесенню її міжнародного авторитету й забезпечуватиме подальший розвиток традиційних для України галузей з використанням високих технологій, зокрема космонавтики. Поступове перетворення держави на експортера інтелектуальних послуг, сприятиме перетворенню її в країну університетів, яка керується духовно орієнтованим суспільством.

Отже, освіта є потужною соціальною інституцією, яка може й повинна формувати духовно-інтелектуальний потенціал нації-держави як запоруку її науково-технологічного та соціально-економічного розвитку. Саме з освітою пов'язуються сучасні завдання консолідації суспільства, збереження єдиного соціокультурного простору України, формування ціннісної системи – відкритої, варіативної, духовно і культурно насиченої, толерантної, яка забезпечить становлення дійсної громадянськості й патріотизму, національної ідентичності. Національна освітня система має виробити механізми ефективного захисту національного культурного та освітнього простору від негативних наслідків глобалізації. Входячи у Болонський процес, запозичуючи чужий досвід, ми не повинні втратити власні надбання і ті переваги, які має вітчизняна освіта.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гелнер Е. Нації та націоналізм / Національна ідентичність: Хрестоматія / Т. Воропай (упоряд.). – Харків: Крок, 2002. – 316 с.
2. Пелагеша Н. Освіта для деконструкції ідентичності (про політичний зміст Болонського процесу) // Віче. – 2007. – № 13. – С. 43-45.
3. Young most likely to consider themselves Europeans, new study suggests. The Associated Press. – Published: October 19, 2006. – http://www.iht.com/articles/ap/2006/10/19/europe/EU_CEN_European_Identity.php.
4. Charlier J., Groche S. Now European Integration is Eroding National Control over Educating Planning and Policy // European Education, vol. 37, no. 4. Winter 2006. – P. 7-21.
5. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні – інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати. – К., 2005. – С. 325-360.
6. Корсак К. Чергова небезпека – "ринковізована" освіта // Науковий світ. – 2005. – № 12. – С.17-19.
7. Вішке Мірко. Освіта і громадянське суспільство за доби глобалізації // Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови. – К.: Інститут ліберального суспільства, 2007. – С. 279-289.
8. Житарюк І. Глобалізація і проблеми інтелектуальних ресурсів України // Персонал. – 2007. – № 11-12. – С. 116-120.
9. Бойко О. Відплив мізків. Для країни – проблема, для вченого – можливість самореалізації // Голос України. – 2004. – 30 квітня. – С. 8.
10. Коїчіро Мацуура. Чи ще може бути людство врятовано? // День. – 2008. – 26 лютого. – С. 3.
11. Сбруєва А. Сутність ринкової ідеології освітніх реформ розвинутих країн // Шлях освіти. – 2003. – № 1. – С.15-21.
12. Сбруєва А.А. Ідеологія освітніх реформ кінця ХХ – початку ХХІ ст.: конвергентні тенденції // Гуманітарні науки. – 2003. – № 2. – С. 11-16.
13. Міщенко В., Науменкова С. Особливості функціонування вищої школи України в ринкових умовах: вища школа України між минулим і майбутнім // Вища школа. – 2001. – № 1. – С. 6-17.
14. США: українські вчені масово іммігрують у Штати // Голос України. – 2007. – 3 березня. – С. 7.
15. Мануель Кастельс та Паска Хіманен. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель. Пер. з англ. – К.: Видавництво "Ваклер" у формі ТОВ, 2006. – 256 с.
16. Яблонський В. Непрофесійний підхід – як шило // Голос України. – 2007. – 13 грудня. – С. 21.
17. Гудзик К. Куди і як рухається наша наука: Інтерв'ю з Президентом НАН України Б.Є. Патоном // День. – 2007. – 10 грудня. – С. 4.
18. Ромашова Н. Наукові пріоритети як державні університети // День. – 2008. – 28 лютого. – С. 2.

19. Головатий М. Болонський процес і проблеми модернізації національної освіти в Україні // Персонал плюс. – 2007. – 14-20 листопада. – С. 6-7.

Матеріал надійшов до редакції 10.03. 2008 р.

Козловец Н.А. Образование и национальная идентичность в условиях глобализации.

В статье рассмотрены особенности образовательно-научного пространства в условиях глобализации, сделан вывод о том, что Болонский процесс является механизмом конструирования европейской идентичности. Как социальный институт образование должно формировать духовно-интеллектуальный потенциал нации-государства, содействовать консолидации общества; обоснована необходимость разработки национальной образовательной системы с целью создания благоприятных условий самоорганизации национальной идентичности украинской молодежи.

Kozlovets M.A. Education and National Identity in Conditions of Globalization.

The article deals with the peculiarities of scientific-educational sphere in conditions of globalization. We came to the conclusion that Bolonia process is a mechanism of construction of the European identity. As social institution education must form moral and intellectual potential of the nation and promote consolidation of the society. The article substantiates the necessity of establishing of the national educational system with the purpose of creation of propitious conditions for selforganisation of the identity of Ukrainian young people.